

Motion till riksdagen

1988/89:19

av Karin Ahrland m.fl. (fp)

med anledning av prop. 1988/89:124 om vissa

tvångsmedelsfrågor

Regeringen konstaterar i propositionen att nuvarande regler på tvångsmedelsområdet i allt väsentligt är väl avvägda. Några genomgripande förändringar föreslås därför inte. De tvångsmedel som behandlas i propositionen är s.k. reella tvångsmedel dvs. främst beslag, husrannsakan och telefonavlyssning.

Beträffande telefonavlyssning föreslår regeringen att sådan skall få användas i ungefär nuvarande omfattning. Den viktigaste förändringen är att telefonavlyssning skall få användas i samband med förundersökning vid inte bara brott som idag medger rätt till telefonavlyssning utan även i fråga om försök, förberedelse och stämpling till sådana. Lagtekniskt föreslår regeringen också omfattande ändringar vad gäller telefonavlyssning. I anslutning härtill förs i propositionen ett ingående resonemang om den integritetskränkning som telefonavlyssning innebär.

Vi delar uppfattningen att telefonavlyssning är ett tvångsmedel som intar en särställning i förhållande till de flesta andra tvångsmedel. När andra tvångsmedel används, t.ex. husrannsakan, häktning, beslag etc., är den som drabbas medveten eller blir snart medveten om åtgärden. Vederbörande kan då få åtgärden prövad av domstol eller granskad av annan överordnad myndighet. Telefonavlyssningens hemliga natur omöjliggör en sådan kontroll och bevakning från den utsattes sida. Det är därför också mycket lättare att missbruka tvångsmedlet telefonavlyssning. Mot denna bakgrund framhålls i propositionen det angelägna i att ha regler som inte är tånjbara och så långt som möjligt garanterar en korrekt tillståndsgivning. Vi delar regeringens uppfattning på denna punkt.

I propositionen väljer regeringen att inte lägga fram något förslag om rätt till s.k. elektronisk avlyssning (buggning). Motivet för detta är de argument om integritetskränkning som framhållits i samband med telefonavlyssningen. Som ytterligare argument för att inte lägga fram något förslag om elektronisk avlyssning citeras Narkotikakommissionens argument för att avstyrka elektronisk avlyssning: "Stora värden äventyras, om samhället av olika skäl ständigt flyttar fram sin toleransgräns vad gäller tvångsmedel."

Regeringens argumentering i propositionen att inte föreslå ett införande av elektronisk avlyssning avslutas emellertid på ett ytterst märkligt sätt. Enligt propositionen har regeringen endast tagit ställning till elektronisk avlyssning vad gäller förundersökningar i allmänhet. Huruvida säkerhetspolisen skall få använda sig av buggning lämnas öppet. Regeringen hänvisar till SÄPO-kommitténs pågående arbete. Vidare framgår att regeringen inte

tagit ställning till frågan om användande av de aktuella metoderna i nödsituationer. Med tanke på de senaste årens händelser, inte minst i utredningen av mordet på Olof Palme, finner vi det synnerligen angeläget att de nu nämnda områdena inte lämnas obeaktade.

Mot. 1988/89
Ju19

Nöd

Vad som är särskilt anmärkningsvärt i föredragandens resonemang om nöd är att detta diskuteras i det avsnitt som behandlar elektronisk avlyssning och övervakning. Regeringens uttalande ger därför intryck av att ett särskilt nödbegrepp skulle gälla i samband med elektronisk avlyssning (som i och för sig inte skall införas) till skillnad från andra tvångsmedel, t.ex. husrannsakan eller telefonavlyssning. Vi har inte funnit att någon sådan distinktion existerar i juridisk praxis. Den nödrätt som eventuellt kan åberopas av t.ex. en polisman är lika omfattande eller begränsad vid användande av alla typer av tvångsmedel eller övriga åtgärder från polisens sida.

Med tanke på den förvirrade nödrättsdebatt som pågått under den senaste tiden i Sverige, vore det mycket olyckligt om regeringens uttalande i propositionen skulle ligga till grund för ett införande av något slags differentierad nödrätt beroende på vilket tvångsmedel det är frågan om.

Folkpartiets uppfattning om omfattningen av begreppet nödrätt, vilken torde delas av de flesta jurister, är följande. Enligt 24 kap. 4 § Brottsbalken kan en i normala fall brottslig handling vara ursäktlig om lagbrottet skett i en akut nödsituation. Lagbestämmelsen tar sikte på sådana fall som när någon bryter mot hastighetsregler för att köra en sjuk person till sjukhus, när någon stjälar en båt för att undsätta en drunknad eller när någon åstadkommer skadegörelse för att rädda en person som är utsatt för livsfara etc. Dessa exempel gäller för alla medborgare, således även för poliser eller andra tjänstemän som i sitt arbete ställs inför en nödsituation. Denna polisens nödrätt slogs fast i propositionen till ny polislag (1983/84:111). Det konstaterades då att polisens befogenheter att i övrigt överträda gränserna för straffbelagda områden *förutsatte en uttrycklig lagregel*. Endast ordningsföreselser av olika slag får åsidosättas med hänvisning till 24 kap. 4 § Brottsbalken (nödbestämmelsen).

Utöver den *lagreglerade* nödrätten anses det enligt vissa jurister finnas en s.k. offentligrättslig (konstitutionell) nödrätt. Denna nödrätt är *inte* lagreglerad eller i övrigt skriftligt fastslagen. Begreppet är endast något som diskuteras i juridisk litteratur och inte ens alla jurister är överens om att en sådan nödrätt överhuvudtaget existerar. Innebörden av denna nödrätt skulle vara att regeringen eller myndigheter i vissa exceptionella nödsituationer, då överhängande fara hotar allmänna intressen av synnerlig vikt, får bryta mot lag. Konstitutionell nödrätt har åberopats och prövats av konstitutionsutskottet i tre fall tidigare, nämligen i samband med Bulltofta-dramat, gisslantagandet vid Norrmalmstorg och ockupationen av västtyska ambassaden. Konstitutionsutskottet fastslog då att regeringen brutit mot vissa lagbestämmelser men att dessa kunnat ursäktas som vidtagna under konstitutionell nöd då det ägt rum för att rädda liv.

Trots det mycket begränsade lagutrymmet för att åberopa nöd som ursäkt

för ett lagbrott synes nödargumentet förekomma flitigt inom polisen. Detta framgår om inte annat vid de öppna förhör som konstitutionsutskottet har hållit förra sommaren och under februari och mars i år. Nödargumentet har åberopats för att legalisera den elektroniska avlyssning (buggning) som förekommit i Palme-utredningen.

I den nu presenterade propositionen om nödrättens omfattning är regeringens uttalande därför utomordentligt vilseledande. Enligt folkpartiets uppfattning synes det som om regeringen i efterhand vill rättfärdiga de olagligheter som förekommit under Palme-utredningen. Någon annan slutsats kan inte dras eftersom nödresonemanget behandlas under avsnittet om elektronisk avlyssning och inte under de avsnitt där tvångsmedlen behandlas generellt. Enligt folkpartiet är det oerhört väsentligt att reglerna om när och hur tvångsmedel får användas är helt klara. Något utrymme för tänjbara regler får inte förekomma, vilket regeringen också påpekat under avsnittet om telefonavlyssning. Nödrättens omfattning får därför inte framställas så vidsträckt som regeringen vill göra gällande. För de fall något tvångsmedel, *oavsett vilket detta* är, skall kunna användas måste det finnas ett uttryckligt lagstöd härför. Om regeringen anser att befintliga tvångsmedel inte är tillräckliga för att möjliggöra ett effektivt polisarbete bör regeringen ta initiativ till att lägga fram förslag till komplettering.

Regeringens nuvarande hållning att gränsen för tvångsmedelsanvändning och tillåtlighet att bryta mot lag skulle vara flytande står direkt i strid med gällande lag. Den gråzon som regeringen smygvägen försöker införa för användning av tvångsmedel måste förhindras.

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställer vi att riksdagen – i anslutning till de lagändringar som görs i 27 kap. Rättegångsbalken och med anledning av regeringens uttalande om nödrätten i propositionen – som sin mening ger regeringen tillkänna den tolkning vi här har gjort av huruvida nöd skall få legitimera användandet av tvångsmedel och lagöverskridanden.

SÄPOS arbetsmetoder

Regeringen lämnar likaledes öppet för frågan om SÄPO skall få använda sig av elektronisk avlyssning och övervakning. Här hänvisas till att SÄPO-kommittén skall behandla frågan. Folkpartiet delar regeringens fördömande uppfattning om användandet av de nu aktuella metoderna i polisens arbete. Detta gäller självfallet också frågan om säkerhetspolisen skall få använda dessa metoder. Regeringen uppger att den parlamentariska SÄPO-kommittén, som inom kort kommer att påbörja översynen av säkerhetspolisens arbetsmetoder, utreder denna fråga.

Folkpartiet avvisar detta. Riksdagen bör redan nu ta ställning emot varje användning av buggning som tvångsmedel. Detta bör ges regeringen till känna.

Hemställan

Mot. 1988/89

Ju19

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om nödrättens innebörd,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om fortsatt förbud mot buggning.

Stockholm den 5 april 1989

Karin Ahrland (fp)

Kjell-Arne Welin (fp)

Bengt Hurdning Olson (fp)

Lars Sundin (fp)